

Magyar Cirkusztörténeti és -elméleti Kutató Alapítvány
A cirkuszkutatás lehetőségei és határai c. pályázati felhívására

A modern cirkusz a jogtudomány nézőpontjából

TANULMÁNY

Készítette: Mészáros Ádám Miklós
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar
Jogász szak
IV. évfolyam (2005/2006. tanév)

Budapest, 2005

TARTALOMJEGYZÉK - (A RÖVIDÍTETT TERJEDELEM MIATT MELLŐZVE)**1. BEVEZETÉS**

Ha a társadalom tagjai valamely elgondolás szerint valamilyen észlelhető tevékenységet fejtenek ki, számolniuk kell azzal, hogy az állam a magatartásukat bizonyos elvek alapján ellenőrzése alá vonja, szabályozza. Kétségtelen, hogy a cirkusz is felfogható egy ilyen tevékenységként, így nem meglepő, hogy a jogi szabályozás - bár kissé úgy érezzük, hogy nem lenne szükséges - elérte a cirkusz világát. Hogy miért fontos a jogi nézőpont a cirkusz kutatása szempontjából?

A cirkusz és a jogszabályok erős kölcsönhatásban élnek egymás mellett. A cirkusz fejlődése, újabb különleges produkciók, eszközök, érdekkonfliktusok megjelenése kijelöli azokat a területeket, amelyeket a jogszabályoknak érintenie kell. Ugyanakkor ez fordítva is igaz: a jogszabályok meghatározzák azokat a kereteket, amelyekben belül a cirkusszal kapcsolatos valamennyi tevékenységet végezni kell, tehát a jogi szabályozás erős ráhatással van a cirkuszra.

A cirkusz jövőjét tekintve a jog – bár nem művészi tekintetben, de – az egyik legnagyobb befolyásoló erővel rendelkező tudományág, hiszen a jogszabályok általánosan kötelező ereje nem egy esetleges iránymutatást ad a cirkusz jelenségére, hanem több kikényszeríthető előírást.¹ Azaz a jog nyújt ill. nyújthat kizárólag kézzelfogható védelmet a cirkusznak más káros befolyásoló hatásoktól.

A jog a művésztől függetlenül alakítja a cirkuszt. Bár a jogalkotásban mindig részt vesznek a szabályozással érintett szervezetek, a jogtudománynak nagy a felelőssége abban, hogy a cirkuszt, amely egy múlttal és tradíciókkal rendelkező jelenség, ne szenvedjen csorbát az addig megőrzött értékekben.

Ezekre tekintettel dolgozatomban - a hatályos joganyag feldolgozása útján - arra keresem a választ, hogy a jogalkotó milyennek látta és látja a cirkuszt: művészetet lát-e benne, netán egy profitorientált gazdasági tevékenységet, esetleg egy veszélyes cselekményekből álló tevékenység-láncolatot? Töreksem megállapítani, hogy milyen - jog által - védendő érdekek jelennek meg a cirkuszban mint komplex jelenségben, a jog milyen eszközöket kínál a cirkusz fejlődéséhez, egyáltalán a jog mennyire tekinti a cirkuszt más művészeti ágakhoz közelállónak.

---

¹ SZILÁGYI PÉTER: Jogi alaptan. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 211. o.

Felmérem, hogy a jog vajon akadály vagy segítség a cirkusz művészeti értékének fenntartásához, mennyiben korlátozza a cirkusz világában élők és dolgozók szabadságát.

2. A JOGI NÉZŐPONT RÉSZLETES ELEMZÉSE

2.1. A jogi nézőpont jellege

Az a kérdés, hogy mennyire áll ma a jogtudomány látókörének középpontjában a cirkusz, röviden megválaszolható. A cirkusz alapvetően nem a fő vizsgálódások tárgya, hiszen a tudomány általában jogáganként eltérő alapelvekkel, jogintézményekkel illetve egyes szabályozási módszerekkel foglalkozik, és nem részletszabályokkal.

Ezt támasztja alá egyrészt az, hogy nincsen egységes cirkuszfogalom. A jogban ugyanis nagyon gyakori eset, hogy egy szabályozandó jelenséget definiál (pl. futárposta, hozzátartozó, gyógyszer, játék, összehasonlító reklám stb.). Ezzel különös jelentőséget nyerhet egy-egy jelenség. Ennek ellenére több jogszabályban találkozhatunk egyes cirkuszi tevékenységek meghatározásával:

Cirkuszi menaszéria: olyan, állatok tartására szolgáló létesítmény, amelyet cirkuszi előadásra, mutatványra betanított, illetve betanítandó állatokból álló állatsereglet tartására - hatósági engedély alapján - létesítettek, illetve tartanak fenn, és amely az állatok tartására a jogszabályi és a hatósági előírásoknak megfelelő létesítménnyel, berendezésekkel és eszközökkel, továbbá az állatok ellátására, betanítására, felügyeletére az ilyen előírásoknak megfelelő szakszeméllyel rendelkezik.²

Mutatványos tevékenység: vásáron, piacon, búcsúban, vurstliban, cirkuszban a sokaságot idomított állatokkal szórakoztató tevékenység.³

A fenti megállapítást támasztja alá az is, hogy nincsen átfogó „cirkusztörvény”, amely egészként kezelné a cirkuszi tevékenységet. A jogalkotó gyakran egy csokorba gyűjti azokat a szabályokat, amelyek egy adott tevékenységgel kapcsolatosak (pl. filmtörvény⁴, lakástörvény⁵, postatörvény⁶). Ez persze könnyen érhető, hiszen jogi szempontból olyan sok jelenséget foglal magában a cirkusz, amelyek nehezen lennének egy törvényben szabályozhatók, szankcionálhatók.

² 1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről, 3. § 11. pont

³ 41/1997. (V. 28.) FM rendelet az Állat-egészségügyi Szabályzat kiadásáról, 68. § (1) bek.

⁴ 2004. évi II. törvény a mozgóképről

⁵ 1993. évi LXXVIII. törvény a lakások és helyiségek bérletére, valamint az elidegenítésükre vonatkozó egyes szabályokról

⁶ 2003. évi CI. törvény a postáról

2.2. A jogi nézőpont által vázolt cirkusz

Az, hogy a cirkusz alapvetően nem a fő vizsgálódások tárgya, nem jelenti az, hogy elhanyagolt lenne a cirkuszra vonatkozó szabályozás. Ugyanis a jog a cirkusz világát nem mint egységes egészet látja, hanem egy olyan komplex jelenséget, ami több kisebb egységből áll. Az összetettség azért emelhető ki, mert a jogi szabályozás csak részekre bontással valósítható meg. Az összetettség okai a következőkben ismerhetők meg.

2.2.1. A cirkusz több alanyt érintő jelenség

A jog több alanyt, szereplőt különböztet meg a cirkusz világában, akiket különböző jogok illetnek meg, és különböző kötelezettségek terhelnek (1. sz. ábra).

1. sz. ábra

JOGALANY	SPECIÁLIS TULAJDONSÁGAI
Cirkusz	belföldi és más állambeli belföldi és külföldi
Cirkuszi előadásban részt vevők	
előadóművészek	magyar és külföldi
állatok	vadállat és nem vadállat gerinces és nem gerinces állat
Cirkuszi előadáson kívüli háttérszereplők	
állattartók	
zenemű és egyéb szerzői alkotás szerzője	
Nézőközönség	
Közigazgatás szereplői	
Kormány	
minisztériumok	
tűzvédelmi, állategészségügyi hatóságok	

2.2.2. A cirkusz több érdek találkozási pontja

A jog elsősorban olyan érdekeket figyel a cirkuszban, amelyek a cirkusz alanyai közötti érdekkonfliktusokban jelennek meg, és amelyeket mindenképpen védelmezni kíván. Ezek az érdekek a következőképpen alakulnak

- Cirkusz és a másik cirkusz közötti érdekkonfliktus (előadással kapcsolatos jogok, képzési előírások, versenyhelyzet)

- Állat és a cirkusz, cirkuszi előadásban részt vevők, cirkuszi előadáson kívüli háttérszereplők közötti érdekkonfliktus (állattartás, állatkínzás, fuvarozás és szállítás)
- Nézőközönség és az állat közötti érdekkonfliktus (állatok károkozása)
- Nézőközönség és a cirkusz közötti érdekkonfliktus (engedélyezés, előadóművészek szomszédos jogai)
- Cirkuszi előadásban résztvevők és a cirkusz közötti érdekkonfliktus (munkavédelmi előírások, szakképzéssel kapcsolatos előírások)

2.2.3.A cirkusz több tevékenység együttes megjelenése

A jog több tevékenységet lát a cirkuszban mint egészben, és a szabályozást is ezekre összpontosítva valósítja meg.

2.2.3.1.A cirkusz mint előadás

2.2.3.1.1.Az előadás művészeti jellege

A jogi szabályozás a cirkuszi előadás egyes számait szerzői alkotásnak tekinti (Az Sztj.⁷ alapján a szerzői alkotás az irodalom, tudomány, művészet körébe eső, rendszerint valamilyen formában rögzített egyéni, eredeti gondolat). Így tehát a jogi szabályozás célja a cirkusszal kapcsolatban az, hogy az ilyen műsorszámokat ösztönözze, a szerző jogait rögzítse, a kultúrát megbecsülje és megóvja. Láthatjuk, hogy a jogtudomány a cirkuszt tehát mint művészeti tevékenységet ismeri el. A gyakorlatban a legjelentősebb kérdés a bohóctréfák kérdése, de a bíróság már megállapította: a bohóctréfa bár vándormotívumokra és hagyományos elemekre épül, egységes jelenetté formálása mégis egyénivé, eredetivé teszi.⁸

Nem releváns a mű értéke és esztétikai színvonala, ám egy minimális szellemi színvonalat meg kell ütnie, vagyis emberileg felfoghatónak kell lennie.⁹ A jogosulti pozícióban a szerző (aki a művet megalkotta) van, illetve az, akit a szerző jogutódjaként a szerzői jog megillet. A szerzőt illeti meg a nyilvánosságra-hozatal joga (pl. a bohóctréfa szerzője annak más cirkuszban történő előadásához hozzájárul). Alapos ok esetén írásban visszavonhatja hozzájárulását, de a felhasználó emiatt felmerült kárát meg kell térítenie (pl. a másik cirkusz meghirdette, hogy a világhírű bohócot láthatják a nézők, de a visszavonás miatt a műsorszám mégsem kerül

⁷ 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról

⁸ Legf. Bír. Pf. I. 10.067/1974

⁹ LONTAI ENDRE: Szellemi alkotások joga. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2001, 47. o.

színpadra, így a jegyárat le kell szállítani, és ezzel károsodik ez a cirkusz). A szerzőt megilleti az a jog, hogy nevét vagy felvett nevét feltüntessék, vagy az, hogy név nélkül mutassák be a művet.¹⁰ Tilos a művet eltorzítani, megcsonkítani, vagy úgy megváltoztatni illetve megcsorbítani, hogy az a szerző becsületét vagy jóhírnevét sértse. A szerzőnek életében - és jogutódainak halálától számított 70 évig - kizárólagos joga van a mű bármilyen felhasználására és felhasználásának engedélyezésére (pl. többszörözés, terjesztés, nyilvános előadás, nyilvánosságához közvetítés, átdolgozás).

A cirkuszi előadóművészek szereplése a cirkuszban történik. Ha a nézőközönség bármilyen indok nélkül megörökíthetné az előadást, akkor egyrészt kisebb lenne a látogatottsága a cirkusznak (pl. az apa fölveszi videóra, így a gyerekeknek nem kell eljönnie, majd megnézik otthon), másrészt az előadó művészeti presztízse szempontjából sem közömbös, hogy a tudta nélkül rögzített előadást később milyen körben mutatják be¹¹ (pl. egy baki az előadás közben ország-világ előtt). Ezért a jog védelemben részesíti az eladóművészeket (ún. szomszédos jogok).¹² Az előadóművész hozzájárulása szükséges ahhoz, hogy rögzítetlen előadását rögzítsék; rögzítetlen előadását sugározzák vagy más módon a nyilvánosságához közvetítsék, kivéve, ha az előadás, amelyet sugároznak vagy más módon a nyilvánosságához közvetítenek, már maga is sugárzott előadás; rögzített előadását többszörözzék; rögzített előadását terjesszék; rögzített előadását vezeték útján vagy bármely más eszközzel vagy módon úgy tegyék a nyilvánosság számára hozzáférhetővé, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhassák meg. Az előadóművészt mindezekért a forgalomba-hozataltól, vagy a felvétel elkészültétől illetve a sugárzás végétől számított 50 évig megilleti a név feltüntetésének a joga vagy az a jog, hogy nevét ne tüntessék fel, továbbá tilos az előadás eltorzítása, megcsonkítása vagy más olyan megváltoztatása vagy megcsorbítása, amely az előadó becsületére vagy hírnevére sérelmes. Általában díjazásra is jogosult az előadóművész.

A cirkuszi előadás során gyakran hallhatunk nem a cirkusz tagjai által szerzett zeneműveket (aláfestő zene, szünet alatti zene, egyéb hangulatkeltő zene) vagy egyéb irodalmi műveket. Ezek felhasználásával a cirkusz úgy jutna gazdasági előnyhöz, hogy abból a zeneszerző vagy irodalmi mű szerzője nem részesülne. Ezért a cirkuszok előadásaiban bemutatott, nem színpadra szánt zeneművek felhasználásáért az áfát nem tartalmazó jegybevétel 5%-át kell szerzői jogdíjként fizetni.¹³

¹⁰ GYERTYÁNFY PÉTER: Személyhez fűződő jogok. In: A szerzői jogi törvény magyarázata. (Szerkesztette: Gyertyánfy Péter) KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2000, 77. o.

¹¹ TOMORI PÁL: A szerzői joggal szomszédos jogok védelme. In: A szerzői jogi törvény magyarázata. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2000, 337-358. o.

¹² 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról, 73-75. §

¹³ ARTISJUS Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület közleménye (K 05)

az üzletek és egyéb zenefelhasználók számára az irodalmi és zeneművek nem színpadi nyilvános előadásának engedélyezése fejében, valamint kereskedelmi célból kiadott hangfelvételek vagy arról készült másolatok

2.2.3.1.2. Az előadás veszélyes tevékenység jellege

A cirkuszi előadás is olyan cselekmények láncolata, amelyek közül bármelyik műsorszám előtt alatt, vagy azzal kapcsolatban az után előfordulhat, hogy tűz keletkezik. Ez nem csak a cirkuszra, hanem a nézőközönségre, az állatokra és egyéb vagyontárgyakra is beláthatatlan következményekkel járhat. Ezért az általános tűzvédelmi szabályokon túl különös szabályok is vonatkoznak a cirkuszokra. A létesítmények, építmények létesítésére (kialakítására), valamint a létesítmények, építmények, gépek, berendezések, eszközök és az anyagok használatára, technológiák alkalmazására vonatkozó tűzvédelmi szabályokat tartalmazó Országos Tűzvédelmi Szabályzatot kell alkalmazni. Azonban tekintettel arra, hogy egy nagyobb rendezvénynek helyet adó cirkuszban eltérőek a körülmények és a veszélyek, ezért az 500 főnél nagyobb befogadóképességű nem művelődési és sportlétesítményben, helyiségben tartott alkalmoszerű kulturális és sportrendezvényekre (színi, zenekari, cirkuszi előadás, táncos összejövetel, disco, koncert stb.) a vonatkozó tűzvédelmi előírásokat, biztonsági intézkedéseket a rendezvény szervezője, rendezője köteles írásban meghatározni.¹⁴

2.2.3.2. A cirkusz mint az állatokkal való foglalkozás különös fajtája

2.2.3.2.1. Állattartás

Az állatidomítással kapcsolatos műsorszámok sikere, meglehetősen jellegzetes jellege nem járhat azzal, hogy az állatok a siker miatt bármiféle hátrányt szenvedjenek. Ezt az érdeket hivatott biztosítani az állatvédelmi törvény¹⁵. Az általános állatvédelmi szabályokon felül az alábbi szabályok vonatkoznak a cirkuszokra: állandó telephellyel nem rendelkező vándorcirkusznak, cirkuszi menaszériának állat tartására, állat, valamint állatszám bemutatására engedély nem adható. Delfin és cápa országba történő behozatala, utaztatása és bemutatása tilos.

A jog a jegyzőnek feladatokat ad, amelyek a fenti szabályok betartását biztosítják. A jegyző kiszabja az állatvédelmi bírságot feladatkörében azzal szemben, aki a cirkuszi mutatvány vagy oktatás céljából végzett idomítás során állatkínzó módszert vagy eszközt alkalmaz; aki a cirkuszi menaszériában, illetve vándorló cirkuszban tartott állat vonatkozásában az előírt állatvédelmi követelményeket nem, vagy nem megfelelően teljesíti.¹⁶

---

nyilvánosságához közvetítéséért fizetendő szerzői és szomszédos jogi jogdíjakról, valamint a felhasználás engedélyezésének egyéb feltételeiről

¹⁴ 35/1996. (XII. 29.) BM rendelet az Országos Tűzvédelmi Szabályzat kiadásáról, 58. § 2. fordulat

¹⁵ 1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről

¹⁶ 244/1998. (XII. 31.) Korm. rendelet 3. § (1) a), 4. § g), s) pontja

Egyes állatok (pl. tigris, medve) tartását a jog szabályozza, és engedélyhez köti.¹⁷ Ennek oka az, hogy az állatok veszélyt jelentenek az emberi életre és bármely vagyontárgyra. Veszélyes állat tartására engedélyt csak cselekvőképes és büntetlen előéletű, legalább középfokú szakképesítéssel és szakmai gyakorlattal rendelkező személy, vagy ilyen személyt alkalmazó személy kaphat, aki rendelkezik a tartási hely közvetlen szomszédainak beleegyező nyilatkozatával, és teljesíti a biztonsági előírásokat. Látható, hogy elsősorban az állattartó az, akire az előírások vonatkoznak, hiszen ő az, aki felelősen tud felügyelni az állatra.

Vannak olyan súlyos állatkínzó magatartások, amelyekkel szemben – a jogalkotó szerint – a bírság nem elég elrettentő szankció. A büntetőjog az állatvédelmi törvény által tilalmazott magatartások közül kiemeli a legsúlyosabbakat, és azokat rendeli büntetni:

Aki

a) gerinces állatot indokolatlanul oly módon bántalmaz, vagy gerinces állattal szemben olyan bánásmódot alkalmaz, amely alkalmas arra, hogy annak maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza,

b) állattartóként, háziasított emlősállatot vagy az ember környezetében tartott veszélyes állatot elűzi, elhagyja vagy kiteszi,

vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.¹⁸

E bűncselekmény elkövetője a törvény szerint az állattartó - az állat tulajdonosa, gondozója, felügyelője - lehet. Nem minden jellegű testi vagy lelki bántalmazás tekinthető állatkínzásnak: a nevelés, az idomítás, a hasznosítás céljából történő fizikai ráhatás szükségszerű lehet. A bánásmód alkalmazásába beleértendő minden olyan fizikai ráhatás vagy mulasztás, ami a bántalmazás körébe nem sorolható, ugyanakkor ez az elkövetési magatartás az állat bántalmazásának, szenvedésének a folyamat jellegét is értékeli.

A b) pont a háziasított emlősállat vagy az ember környezetében tartott veszélyes állat elűzését, elhagyását, kitételét bünteti. A magatartások tilalmának oka nem csupán az állat kiszolgáltatott helyzete, hanem a magára hagyott állat által okozható veszélyhelyzet megelőzése is, így a veszélyes állatok körét a törvény nem szűkíti le a veszélyes gerinces állatokra. A büntethetőséghez nem szükséges, hogy az elkövető az állat életét ténylegesen kioltsa, vagy az állat valóban maradandó egészségkárosodást szenvedjen, elég csupán az, hogy az elkövető cselekménye erre alkalmas legyen. Az állatvédelmi törvény 11. §-a szerint az állat élete elfogadható ok vagy körülmény esetén kioltható. Ilyen az élelmezési cél vágóállat esetében, a prém termelése a hagyományosan e célból tartott állat esetében, az állományszabályozás, a

¹⁷ 8/1999. (VIII. 13.) KöM-FVM-NKÖM-BM együttes rendelet a veszélyes állatokról és tartásuk engedélyezésének részletes szabályairól

¹⁸ Btk. 266/B. § (1) bek.

gyógyíthatatlan betegség, illetve sérülés, a fertőző betegségek kontrollja, valamint az azok ellen való védekezés, a kártevők irtása, a másként el nem hárítható támadás megakadályozása és a tudományos kutatás.¹⁹

2.2.3.2.2. Állatok károkozása

A Polgári Törvénykönyv az állatok által okozott károkkal kapcsolatos eseteket rendezi. Figyelni kell-e egy cirkusznak arra, hogy a cirkuszhoz tartozó állatok ne okozzanak senkiben és semmiben kárt, és ha igen, akkor kinek kell erre figyelnie?

Az állatok által okozott károkért az állattartók felelősek²⁰, az állatok (pl. kutyák, lovak) által okozott károkért ők kötelesek megtéríteni. Állattartónak minősül az, aki állatot birtokában vagy felügyelete alatt tart. Közömbös, hogy az állattartó tulajdonos-e vagy valamilyen jogviszony folytán kerül az állat a birtokába. Állattartó az is, aki az állatot csak ideiglenesen tartja őrizetében. Aki alkalmazottként vagy szövetkezeti tagként tart állatot, ugyancsak nem minősül állattartónak, ilyen esetben az állattartó a munkáltató, illetve a szövetkezet. Az állat által okozott károsodás keletkezhet ember életében, egészségében, testi épségében, növényzetben, más állatban, illetve vagyontárgyban.²¹ Az állattartó csak akkor mentesül, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.²² Ez azt jelenti, hogy, ha az állattartó az általános társadalmi felfogás szerint mint jó, becsületes, lelkiismeretes és szakszerűen eljáró állattartó járt el, nem kell megtérítenie a kárt.

Nem így alakul a kárfelelősség, ha vadállatok (medve, tigris, oroszlán) okozzák a kárt. A vadállat tartója ugyanis csak akkor mentesülhet a felelősség alól, ha a kárt egy elháríthatatlan, a vadállattal kapcsolatos tevékenységi körén kívül eső ok okozta. Ez például valamely természeti katasztrófa vagy háborús esemény lehet, tehát ritka esetekről van szó.²³ Minden más esetben köteles a vadállat tartója a károkat megtéríteni, függetlenül attól, hogy úgy járt-e el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. Vadállatnak csak az olyan állatot lehet tekinteni, amely a természetes vadságából eredő valamely tulajdonságánál fogva jelent veszélyt emberekre és dolgokra akkor is, ha valakinek a tartásába kerül. Ugyanakkor nem minősül vadállatnak a megbokrosodott, megvadult háziállat. Meg kell különböztetni a vadállatokat a vadon élő állatoktól is. A vadon élő állatok által okozott károk megtérítésére vonatkozó szabályokat a vad

¹⁹ Complex DVD Jogtár Btk.-kommentár

²⁰ Ptk. 351. § (1) bek. alapján

²¹ Complex DVD Jogtár Ptk.-kommentár

²² Ptk. 339. § (1) bek. alapján

²³ PETRIK FERENC: A felelősség egyes esetei. In: A polgári törvénykönyv magyarázata (Szerkesztette: Gellért György), KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2004, 1314-1315.o.

védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló törvény tartalmazza (1996. évi LV. törvény).²⁴

2.2.3.2.3. Állategészségügy

A cirkuszi állattartónak olyan kötelezettségei vannak, melyek célja az, hogy az állatok megfelelő egészségi állapotban legyenek.²⁵ Az állattartó köteles állattartási tevékenységéről, a tevékenység megkezdéséről, illetve megszüntetéséről az állatállományt ellátó állatorvost, illetőleg a települési önkormányzat jegyzőjét egyidejűleg tájékoztatni, köteles a nagy létszámú telepen tartott állatállományának szervezett és folyamatos állatorvosi ellátásáról gondoskodni.

A mutatványos tevékenységét csak engedéllyel végezheti és annak ellenőrzést köteles tűrni (Mutatványos tevékenység: vásáron, piacon, búcsúban, vurstliban, cirkuszban a sokaságot idomított állatokkal szórakoztató tevékenység). A mutatványos az állatairól azonosítást szolgáló, továbbá a származást és az egészségi állapotot bizonyító hatósági állatorvosi bizonyítványt köteles az ellenőrző hatósági állatorvosnak bemutatni.

A szabályozás további célja az állatbetegségek külföldről történő behurcolásának, illetve külföldre való kihurcolásának megakadályozása, ezért csak az Egészségügyi Minisztérium előzetes állat-egészségügyi engedélyével szabad az országba behozni a bemutatásra szolgáló (állatkerti, cirkuszi, mutatványos) hasítottkörmű állatokat.

Ezek az engedélyek és egyéb eljárások nem ingyenesek, ún. állat-egészségügyi igazgatási szolgáltatási díjat köteles az állattartó fizetni.²⁶

Nagyon érdekes, hogy az olyan – állatokat fenyegető – betegségek ellen, amelyek veszélyes járványok útján terjedhetnek, kifejezetten fel kell lépni, és a hatóságoknak jelenteni kell azok észlelését. Az egyik legjelentősebb ilyen betegség az afrikai lópestis. Fokozottan figyelmesnek kell lenni e tekintetben az állatok telephelyén, a jogszabály kifejezetten megemlíti a cirkuszt mint az állatok tipikus telephelyét.²⁷ Hasonlóan veszélyes tünetek lehetnek a fertőző szivacsos agyvelőbántalmak, amelyek az elhullott állatok nem megfelelő kezelése esetén is terjedhetnek. Ezért a jogszabály konkrétan a cirkuszi elhullott állatokat is megemlíti veszélyforrásként.²⁸ További cirkuszban is kifejezetten figyelembe veendő előírások vonatkoznak a ragadós száj- és körömfájásra²⁹, az egyes hormon- vagy tiroosztatikus hatású anyagok és a béta-agonisták

²⁴ Complex DVD Jogtár Ptk. kommentár

²⁵ 41/1997. (V. 28.) FM rendelet az Állat-egészségügyi Szabályzat kiadásáról

²⁶ 46/1999. (V. 19.) FVM rendelet egyes állat-egészségügyi igazgatási szolgáltatások díjáról

²⁷ 31/2002. (IV. 19.) FVM rendelet az afrikai lópestis megelőzéséről és leküzdéséről

²⁸ 69/2003. (VI. 25.) FVM rendelet a fertőző szivacsos agyvelőbántalmak megelőzéséről, az ellenük való védekezésről, illetve leküzdésükről

²⁹ 23/2005. (III. 23.) FVM rendelet a ragadós száj- és körömfájás elleni védekezésről

állattenyésztésben történő felhasználására³⁰ és az állati hulladékok kezelésének és a hasznosításukkal készült termékekre³¹.

A külföldről származó állatok – szintén egészségügyi okokból – csak az erre vonatkozó engedély birtokában szállíthatók belföldre. Ennek kapcsán öt olyan különleges nemzetközi megállapodás van érvényben, amely a cirkuszi állatokkal kapcsolatos (melléklet a cirkusszal kapcsolatos nemzetközi egyezményekről).

2.2.3.3.A cirkusz mint munkavégzés

Tekintettel arra, hogy egyes cirkuszi számok kivételes fizikai vagy pszichés megterhelést jelenthetnek az előadóművészre, a jog az ilyen személyeknek a nyugdíjjal kapcsolatban kedvezményt biztosít. A kivételes fizikai erőfelfejtést vagy pszichés koncentrációt igénylő cirkuszi műfajokban tevékenységet folytató hivatásos artista a rá irányadó öregségi nyugdíjkorhatár elérése előtt öregségi nyugdíjra jogosult, ha

a) megfelelő okirattal bizonyítja, hogy az öregségi nyugdíj megállapításának kezdő időpontját közvetlenül megelőző 1825 napon belül legalább 1290 (artista esetén 913) napig is, és legalább huszonöt éven át - ide nem értve a képzés idejét - belföldön vagy külföldön fenti művészeti tevékenységét főfoglalkozásszerűen folytatta, és

b) legalább 25 évi szolgálati időt szerzett.³²

A jog a cirkuszt (különösen a vándorcirkuszt) munkavédelmi szempontból olyan szórakoztató vándorüzemeknek látja, amelyek szállásként szolgálnak, és ezek a szállások folyamatos helyváltogatást végeznek (mozgószállások). A mozgószállások egészségügyi szempontból nagy veszélyt jelenthetnek az abban lakókra, ezért rendkívül részletes szabályozást találunk e területen. Példaként csak a legérdekesebbeket nézzük meg.

A mozgószálláson mind a nők, mind a férfiak részére elkülönített (lehetőleg külön kocsin) szállásrészeletet kell kialakítani. Mozgószálláson gyermekek nem helyezhetők el. A szórakoztató vándorüzemknél a családok részére külön elválasztott szálláshelyet vagy külön kocsit kell biztosítani. Betegek részére mozgószálláson 50 személyenként 1 ágyat kell biztosítani. Ivás, főzés, mosogatás, tisztálkodás céljára a szükségletnek megfelelő, de legalább napi 25 l /fő ivóvíz-minőségű vizet kell biztosítani. Tisztálkodás céljára 3 személyenként 1-1 db mosdótálat kell biztosítani. Az ivóvizet - jól zárható, fedővel ellátott - lehetőleg zománczott edényben kell szállítani és tárolni. Az ivóvíz tartályt hetenként egyszer 10%-os hypós oldattal -

³⁰ 24/2004. (III. 2.) FVM rendelet az egyes hormon- vagy tirostatikus hatású anyagok és a béta-agonisták állattenyésztésben történő felhasználásának tilalmáról

³¹ 71/2003. (VI. 27.) FVM rendelet az állati hulladékok kezelésének és a hasznosításukkal készült termékek forgalomba hozatalának állat-egészségügyi szabályairól

³² 5/1992. (I. 13.) Korm. rendelet az egyes művészeti tevékenységeket folytatók öregségi nyugdíjra jogosultságáról

külön e célra használt kefével - ki kell súrolni és utána többször, bőséges vízzel kiöblíteni. Az 50-nél több személyt befogadó mozgószálláshoz (mozgószállás csoport) mosdó-fürdőkocsit kell beállítani. Főzni csak az erre kiképzett helyen vagy főző-étkező kocsiban szabad. Az egyes helyiségekben az alábbi hőmérsékleteket kell elérni: hálókamerákban 18 °C, főzőhelyiségben legalább 16 °C, mosdó-zuhanyzó helyiségben legalább 24 °C hőmérsékletet kell biztosítani. Ágyneműt legalább 2 hetenként kell tisztával váltani, azonkívül minden új személy érkezésekor tiszta ágyneműt kell biztosítani. A tiszta és szennyezett fehérneműt elkülönítve kell kezelni és tárolni. Minden olyan helyiségben, ahol hulladék keletkezhet, fedhető szemétyűjtő edényt kell elhelyezni. Megfelelő szabad terület esetén a hulladékot a szállás környezetében el lehet földelni, vagy égetni. A mozgószálláson mentőládát kell elhelyezni. A mentőládák elhasznált fogyóanyagainak pótlásáról folyamatosan kell gondoskodni.

2.2.3.4.A cirkusz mint szakmai tevékenység

A cirkusznak és a nézőközönségnek is fontos, hogy a cirkuszban minél jobb minőségű szakmai tevékenység folyjék. Ennek elősegítése érdekében a jog nagyon sokat tud tenni.

Így van ez a cirkuszi állattartók szakképesítése kapcsán is.³³ A cirkuszi állatgondozók szakképesítését 1993 óta szabályozza az Országos Képzési Jegyzékről szóló OM rendelet. A szakképesítés nem kizárólag iskolai rendszerű szakképzésben szerezhető meg, de iskolai képzés esetén 40%-os elméleti és 60%-os gyakorlati oktatásban kell a tanulókat részesíteni az 1000 órából álló tanulmányi idő alatt. A szakmai és vizsgakövetelményeket a földművelési és vidékfejlesztési miniszter jogosult meghatározni.

Ennél részletesebb szabályozást találunk a cirkuszi előadásban részt vevő művészek szakmai előírásai között.³⁴ A jogszabály elsődlegesen a kaszkadőrök képzéséről szól: a kaszkadőr olyan előadói alapképzettséggel rendelkező szakember, aki különböző produkciókban a szakképzettségének megfelelő területen az átlagostól eltérő veszélyességű feladatokat lát el. A kaszkadőr az előadó-művészet rokon területein is vállalhat feladatokat képzettségének és képességeinek megfelelően, így felléphet például cirkuszban, varietében, illetve színészi feladatokat vállalhat. Az ún. kaszkadőrszakértő rendelkezik minden kaszkadőri munka betöltéséhez szükséges ismerettel, megfelelő színház-, film- és cirkuszművészeti tájékozottsággal bír, egyes területeken világszínvonalú produkcióra képes. Általános követelmény a kaszkadőrrel szemben, hogy rendelkezzen megfelelő fizikai felkészültséggel, mozgáskultúrával, amely szakmai területének megfelel és azzal jól harmonizál. Ismerje és

³³ 37/2003. (XII. 27.) OM rendelet az Országos Képzési Jegyzékről

³⁴ 9/2002. (IV. 5.) NKÖM rendelet a szakmai és vizsgakövetelmények kiadásáról, valamint a szakmai vizsga szervezésére feljogosított intézményekről

megfelelő módon alkalmazza a szakmai területének megfelelően a fizikai és lelki felkészítés módszereit. Rendelkezzen megfelelő gimnasztikai alapismeretekkel, legyen tisztában annak jelentőségével, élettani hatásaival. Ismerje a kamera előtti és a színpadi mozgás alapjait. Ismerje és tudja alkalmazni a különböző produkciók hatássegítő eszközeit (smink, ruha). Ismerje szakterületének technikai eszközeit, azok kezelését, megfelelő karbantartását. Legyen képes feladatát naponta többször magas színvonalon az adott körülményekhez igazodva végrehajtani, produkciókba rövid idő alatt bekapcsolódni, munkatársaival, partnereivel megfelelő munkakapcsolatot kialakítani. Látható, hogy a nem kimondottan cirkuszi művészeket is engedi a jog előadásokon fellépni, hiszen ilyen tevékenységek megtiltása az izgalom és az érdekesség elvonását jelentené. Nagyon fontos megemlíteni, hogy a jogszabály a kaszkadőri szakképesítéssel rokon szakképesítések között sorolja fel a cirkuszművész elnevezésű szakképesítést is. A cirkuszművésznak a fent ismertetett feltételeknek teljesen azonos módon meg kell felelnie.

A szakmai élet fellendítésében a fentiekkel összefüggésben több szempontból is kiemelten fontos szerepet játszik az Állami Artistaképző Intézet (Szakközépiskola és Szakiskola). Az intézmény az artistaképzés feladatait közép- és felsőfokú szinten jogszabályi utasítás alapján ellátja.³⁵ Az Intézet a széleskörű képzés mellett a jogszabályban foglaltaknak megfelelően ún. iskolarendszeren kívüli oktatásban a szakképesítésekhez szükséges vizsgáztatás szervezője. Így a kaszkadőr, kaszkadőrszakértő, pantomimes, pantomimművész³⁶, valamint az artista, artistaművész³⁷ szakképesítések megszerzéséhez szükséges vizsga már 1995. augusztus 1. óta abszolválható itt.

Külföldi szakképesítések (bizonyítványok, oklevelek) esetén lehetőség van arra, hogy azokat a magyar cirkuszokban is elismerjék. Az ún. Elismerési törvényben³⁸ meghatározott feltételek megléte esetén (a szakma meghatározott ideig történő folytatása attól függően, hogy azt önálló vállalkozóként, valamely szervezet tisztségviselőjeként, vagy foglalkoztatottként, és milyen képzésben részesült) a külföldi szakképesítés teljes értékű magyarországi szakképesítésnek tekinthető. A törvény idevonatkozó része ellenben csak a külön jogszabályban³⁹ meghatározott szakmák esetén alkalmazható. A cirkuszt megtaláljuk e szakmák között, sőt ebben a jogszabályban ismét újabb jogi jelentést kap: a vidámparkokkal együtt az ún. egyéb szabadidős tevékenységek között kerül felsorolásra.

³⁵ 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről

³⁶ 9/2002. (IV. 5.) NKÖM rendelet a szakmai és vizsgakövetelmények kiadásáról, valamint a szakmai vizsga szervezésére feljogosított intézményekről

³⁷ 16/1994. (VII. 8.) MKM rendelet a szakmai követelmények kiadásáról

³⁸ 2001. évi C. törvény a külföldi bizonyítványok és oklevelek elismeréséről, 52. §

³⁹ 7/2004. (III. 8.) OM rendelet a szakmai gyakorlaton alapuló elismerés rendszeréről

2.2.3.5.A cirkusz mint a közigazgatás által felügyelt és irányított tevékenység

A cirkusszal kapcsolatos közigazgatási feladatok - kulturális jelentősége miatt – elsősorban a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma feladatkörébe tartoznak⁴⁰, de láthattuk, hogy az egészségügyi szabályozásban az Egészségügyi Minisztérium az illetékes, és szerepet kap kisebb kérdésekben a Belügyminisztérium, a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium és a Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium is.

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma ellát bizonyos szakmai felügyelet, gyakorol egyes munkáltatói és alapítói jogokat olyan jogi személy esetében, amely a cirkusszal kapcsolatos. E jogkörök csak jogi és anyagi, sohasem művészeti vonatkozásúak. Ez a jogi személy a Magyar Cirkusz és Varieté Közhasznú Társaság (MACIVA), amely szolgáltatásaival kiemelkedő szerepet tölt be a kulturális életben. Szórakoztató műsorokat állít össze és mutat be a Fővárosi Nagycirkuszban, külföldi művészeket léptet fel Magyarországon. Biztosítja a magyar cirkusz és artistaművészet szervezett kereteit, segítségével művészi produkciók sora jön létre.⁴¹ A Kht. alapítói (tulajdonosi) jogainak gyakorlója a miniszter számára fenntartott jogok kivételével a közigazgatási államtitkár, a szakmai felügyeletet a művészeti ügyek és a nemzetközi kapcsolatok helyettes államtitkára (Művészeti Főosztály) látja el, a munkáltatói jogkör gyakorlója pedig az ügyvezető igazgató tekintetében a miniszter.⁴²

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma felügyelete alatt a Magyar Cirkusz és Varieté Közhasznú Társaságnak évenként teljesítendő adatszolgáltatói kötelezettsége is van (Jelentés a Magyar Cirkusz és Varieté Vállalat tevékenységéről).⁴³ Ez azt a célt szolgálja, hogy a kormányzati döntésekhez megfelelő információk álljanak rendelkezésre.

Az Étv.⁴⁴ rendelkezései alapján külön jogszabály szól arról, hogy a cirkusz környékén, ahol a nézők megjelennek, megfelelő autóbusz-parkolót kell létesíteni: autóbusz-várakozóhelyet kell létesíteni minden olyan építményhez 200 látogatónként, vásárlónként, illetőleg férőhelyenként, ahol ilyen rendszeres forgalomra számítani kell [pl. szálláshely szolgáltató épület, egyéb közösségi szórakoztató, kulturális épület (színház, múzeum, cirkusz, szabadidőközpont, állatkert, arborétum stb.), kereskedelmi bevásárlóközpont, sportépítmény (sportcsarnok, stadion, strand, uszoda stb.), emlékhely stb.].⁴⁵

⁴⁰ BERÉNYI SÁNDOR: a Közigazgatás intézményrendszere. In: Magyar közigazgatási jog. Általános rész. (Szerkesztette: Fazekas Marianna, Ficzer Lajos) Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 87. o

⁴¹ Forrás: http://www.maciva.hu/hun/mac_main.html

⁴² 2/2004. (KK. 5.) NKÖM utasítás a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Szervezeti és Működési Szabályzatáról

⁴³ 303/2004. (XI. 2.) Korm. rendelet a 2005. évre szóló Országos Statisztikai Adatgyűjtési Programról

⁴⁴ 1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről

⁴⁵ 253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet az országos településrendezési és építési követelményekről, 42. § (4) bek. a) pont

A nemzetközi fuvarozást a jog egyes áruk, termékek és berendezések tekintetében engedélyhez köti. Méltánytalan lenne, ha a cirkusszal kapcsolatos felszerelések is ilyen korlátozások alá esnének, hiszen akadályoznák a vándorlást, az ilyen eszközök kereskedelmét, lassítanák a cirkuszi működést. Ezért államközi egyezmények sora ad mentességet az ilyen engedélyek megszerzése alól (melléklet a cirkusszal kapcsolatos nemzetközi egyezményekről).

2.2.4.A cirkusz művészeti érték

A jog széles palettája olyan eszközöknek, amelyek alapján látható, hogy a jog a cirkusz művészeti jellegét, kulturális értékét elismeri, és ezért törekszik azokat fenntartani.

A diákotthonokban és kollégiumokban a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény alapján e létesítményekben kötelező megfelelő nevelésben részesíteni az ott lakókat. Hogy a nevelést milyen területeken és miként lehet megvalósítani, egy külön jogszabály határozza meg. Ez alapján a nevelés része a művészet és információs kultúra megismertetése. A művészettel és a művészetre neveléssel a kollégium azt kívánja elérni, hogy a kollégisták személyes élményeik során találkozzanak esztétikai értékekkel, legyenek képesek átélni a művészeti alkotások által közvetített érzelmeket, indulatokat, gondolatokat, javuljon véleményalkotó képességük. Az előírt fejlesztési követelmények között az 1-8. évfolyam számára a jogszabály a mindennapok művészetéhez tartozó fejlesztő tevékenységek között kifejezetten megemlíti a cirkuszlátogatást.⁴⁶ Látható tehát, hogy itt a jog művészetnek tekinti a cirkuszt, amely a gyerek neveléséhez segítséget nyújt. E szabályok a cirkusz népszerűsítéséhez is hozzájárulnak.

A cirkusz showműsor-jellegével találkozhatunk a érettségi vizsga legújabb követelményeit meghatározó jogszabályban.⁴⁷ A mozgóképkultúra és médiaimeret című tantárgyból vizsgázóknak számot kell adniuk a jellegzetes televíziós műsортípusokról. A hírműsorok, reklámok, folytatásos teleregények mellett a showműsorok is a vizsga tárgyát képezik, a showműsorokon belül a tananyag részét képezik az ún. showműsok rokon műfajainak az ismerete (pl. varieté, cirkusz).

2.2.5.A cirkusz nemzetközi kulturális kapcsolódási pont

Végül a cirkusz jogi szempontból egy nemzetközi kulturális kapcsolódási pont, hiszen a cirkuszra vonatkozó jogszabályanyag olyan államközi egyezményeknek is tárhelye, amelyek a cirkusz világának fejlesztésére és felpezsdítésére adnak lehetőséget.

⁴⁶ 46/2001. (XII. 22.) OM rendelet a Kollégiumi nevelés országos alapprogramjának kiadásáról

⁴⁷ 40/2002. (V. 24.) OM rendelet az érettségi vizsga részletes követelményeiről

Magyarország több állammal is olyan megállapodást kötött, amelyek arra irányulnak, hogy a cirkusszal mint a kultúra részével erősítse a két állam közötti kulturális együttműködést (melléklet a cirkusszal kapcsolatos nemzetközi egyezményekről).

3. ZÁRÓ GONDOLATOK

Mivel láthattuk, hogy a jog milyen sok szemszögből közelíti meg a cirkuszt, nehéz lenne néhány mondatban megállapítani annak jövőbeli változásait. Biztos, hogy a jog a művészetet, a cirkuszok önállóságát akadályozza, de azt is be kell látnunk, hogy ezek a korlátok mindig valamely érdeket szolgálnak. A jogi szabályozásnak e körben nagy a felelőssége: a jogszabályok betartása ritkán valósul meg közvetlen kikényszerítés útján.⁴⁸ Az önkéntes jogkövetés az általánosan jellemző magatartásforma, így a szabályozással érintettekben ritkán tudatosulnak azok a hátrányok, amelyek a cirkuszt érintik. Ezért igen fontos a jogalkotás kellő odafigyelése, megfelelő rálátása a cirkusz világra.

Kedvező jelenség, hogy a cirkusz szabályozása folyamatos. A Kormány például a 2005. évben is a jogalkotási feladatok között tartja számon a cirkusszal kapcsolatos egyes szabályozási kérdéseket: elő kell terjesztenie a cirkuszi menaszéria létesítése és működtetése engedélyezésének, valamint fenntartásának részletes szabályairól szóló kormányrendeletet. Erre több felelőst is kijelöl az idevonatkozó közlemény: Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Belügyminisztérium, Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium. Látható, hogy több minisztérium területét is érinti a cirkusz világa.⁴⁹

A legizgalmasabb - jövőt érintő - kérdésre, arra, hogy milyen jelentés-tartalommal bővül a cirkusz fogalma a jogi szabályozásban, még nem tudjuk a választ. Ebben nagy szerepe van és lesz a cirkusz világában élőknek, a cirkuszkutatóknak, a jogalkotásban résztvevőknek és a mindezeketől független tudományos és technikai fejlődésnek. Mindenesetre bízom abban, hogy e sokszereplős fejlesztésben hozzá tudtam járulni a cirkuszt befolyásoló folyamatok kedvező alakulásához, sikerült megvilágítanom egy újabb szemszögből a cirkusz világot, és fel tudtam hívni a figyelmet a cirkuszt övező értékek több tudományág általi ápolásának szükségességére.

---

⁴⁸ SZILÁGYI PÉTER: Jogi alaptan. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 219. o.

⁴⁹ MeHVM közlemény a Kormány 2005. I. félévi munkatervéből származó jogalkotási feladatok jegyzékéről

Á CIRKUSSZAL KAPCSOLATOS NEMZETKÖZI EGYEZMÉNYEK (MELLÉKLET)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BERÉNYI SÁNDOR: a Közigazgatás intézményrendszere. In: Magyar közigazgatási jog. Általános rész. (Szerkesztette: Fazekas Marianna, Ficzer Lajos) Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 81-124. o.
- GYERTYÁNFY PÉTER: Személyhez fűződő jogok. In: A szerzői jogi törvény magyarázata. (Szerkesztette: Gyertyánfy Péter) KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2000, 73-89. o.
- GYERTYÁNFY PÉTER: Vagyoni jogok. In: A szerzői jogi törvény magyarázata. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2000, 95-174. o.
- LONTAI ENDRE: Szellemi alkotások joga. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2001, 33-58. o.
- PETRIK FERENC: A felelősség egyes esetei. In: A polgári törvénykönyv magyarázata (Szerkesztette: Gellért György), KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2004, 1310-1315. o.
- SZILÁGYI PÉTER: Jogi alaptan. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 208-221. o.
- TOMORI PÁL: A szerzői joggal szomszédos jogok védelme. In: A szerzői jogi törvény magyarázata. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2000, 337-358. o.

FELDOLGOZOTT JOGFORRÁSOK**1. jogszabályok**

1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról
1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről
1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- 303/2004. (XI. 2.) Korm. rendelet a 2005. évre szóló Országos Statisztikai Adatgyűjtési Programról
- 244/1998. (XII. 31.) Korm. rendelet az állatvédelmi bírságról
- 5/1992. (I. 13.) Korm. rendelet az egyes művészeti tevékenységeket folytatók öregségi nyugdíjra jogosultságáról
- 16/2003. (IV. 18.) BM rendelet az egyes szakképesítések szakmai és vizsgakövetelményeinek kiadásáról
- 35/1996. (XII. 29.) BM rendelet az Országos Tűzvédelmi Szabályzat kiadásáról
- 11/1976. (VIII. 3.) EüM rendelet a munkásszállások egészségügyi szabályairól
- 23/2005. (III. 23.) FVM rendelet a ragadós száj- és körömfájás elleni védekezésről
- 24/2004. (III. 2.) FVM rendelet az egyes hormon- vagy tiroosztatikus hatású anyagok és a béta-agonisták állattenyésztésben történő felhasználásának tilalmáról
- 71/2003. (VI. 27.) FVM rendelet az állati hulladékok kezelésének és a hasznosításukkal készült termékek forgalomba hozatalának állat-egészségügyi szabályairól
- 69/2003. (VI. 25.) FVM rendelet a fertőző szivacsos agyvelőbántalmak megelőzéséről, az ellenük való védekezésről, illetve leküzdésükről
- 31/2002. (IV. 19.) FVM rendelet az afrikai lópestis megelőzéséről és leküzdéséről
- 46/1999. (V. 19.) FVM rendelet egyes állat-egészségügyi igazgatási szolgáltatások díjáról
- 41/1997. (V. 28.) FM rendelet az Állat-egészségügyi Szabályzat kiadásáról
- 64/1994. (XII. 15.) FM rendelet a szakmai követelmények kiadásáról
- 8/1999. (VIII. 13.) KöM-FVM-NKÖM-BM együttes rendelet a veszélyes állatokról és tartásuk engedélyezésének részletes szabályairól
- 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről
- 16/1994. (VII. 8.) MKM rendelet a szakmai követelmények kiadásáról
- 9/2002. (IV. 5.) NKÖM rendelet a szakmai és vizsgakövetelmények kiadásáról, valamint a szakmai vizsga szervezésére feljogosított intézményekről
- 28/2004. (IX. 30.) OM rendelet az Országos Képzési Jegyzékről szóló 37/2003. (XII. 27.) OM rendelet módosításáról
- 17/2004. (V. 20.) OM rendelet a kerettantervek kiadásának és jóváhagyásának rendjéről, valamint egyes oktatási jogszabályok módosításáról
- 7/2004. (III. 8.) OM rendelet a szakmai gyakorlaton alapuló elismerés rendszeréről
- 37/2003. (XII. 27.) OM rendelet az Országos Képzési Jegyzékről
- 40/2002. (V. 24.) OM rendelet az érettségi vizsga részletes követelményeiről

46/2001. (XII. 22.) OM rendelet a Kollégiumi nevelés országos alapprogramjának kiadásáról

- 2. nemzetközi egyezményt kihirdető jogszabályok**
a cirkusszal kapcsolatos egyezmények c. mellékletben

- 3. állami irányítás egyéb jogi eszközei**

2/2004. (KK. 5.) NKÖM utasítás a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Szervezeti és Működési Szabályzatáról

ARTISJUS Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület közleménye (K 05) az üzletek és egyéb zenefelhasználók számára az irodalmi és zeneművek nem színpadi nyilvános előadásának engedélyezése fejében, valamint kereskedelmi célból kiadott hangfelvételek vagy arról készült másolatok nyilvánosságához közvetítéséért fizetendő szerzői és szomszédos jogi jogdíjakról, valamint a felhasználás engedélyezésének egyéb feltételeiről